

NÉMETHNÉ RÁCZ LÍDIA

## BIZAY MIHÁLY, A „KEDÉLY MÁGNÁSA”, „A FÜREDI ÉLET ÉBRÉKENY VILLANYA”

A 93 éves korában elhunyt Bizay Mihályt (1791–1884) a „nemzet bárójaként” ismerték. Több mint 50 éven át, egészen haláláig minden nyarát Füreden töltötte, „a fürdőnek életadó lelke”, „szabadalmazott élczgyárnok” volt. Személye már életében legenda, fogalom lett.<sup>1</sup> Számos történet keringett róla, alakjáról írt Jókai Mór, Eötvös Károly, Krúdy Gyula, Ágai Adolf, Blaha Lujza, Cholnoky Viktor, Gárdonyi Géza, Sebestyén Gyula és még sokan mások. Haláláról Mikszáth Kálmán is megemlékezett.

A személyéről, tetteiről szóló beszámolókból, visszaemlékezésekből könyvnyi anyagot sikerült már összegyűjteni. Közülük dr. Vadnay Béla visszaemlékezését olvashatják, amelyet az általa szerkesztett Balatonfüred című lapban jelentetett meg 1911-ben.<sup>2</sup>

*„Ez volt az igazi Rebusz báró! Megfejtethetlen rejtély volt származása, neve, vagyona és egész existenciája!*

*Mintha most is előttem állana, gyermekkorom első emlékei közül a zömök, vállas, szép, szabályos, római arcélű, sasorru, kifogástalanul kiöltözött, magyar uri alak. Pörge Kossuth-kalappal, talpig magyar mezben, fehér kivágott mellényén vastag óralánccal, tündöklő fehér plasztronján csillogó ékköves mellgombokkal, ezüst sarkantyús lakk-sizmában: „A nemzet bárója”, az öreg Bizay!*

*Amint kilépett a balatonfüredi nagyvendéglő kiskapuján, vastag ezüstkampóju, ébenfanyelű fokkal hadonászva, azonnal hangos lett az utca.*

*Mély, erős, de kissé fátyolozott rekedtes hangján legelőször is a Koller-boltban csinált csődületet, ahol nagy hangerővel diktálva vásárolta be szivarból és cukorliból egész napi szükségletét – természetesen hitelben! Azután a sétatér lett hangos, ahol mindenkire – mert a vad idegennel rögtön megismerkedett – volt egy pár lekötő, nagyhangú kijelentése.*

*– Szervusz Öcsém! Hol is láttuk mi egymást utóljára? – szólítja meg a jól öltözött idegent.*

*S ha a tartózkodó uriember nem ölelkezett vele azonnal, hanem illendően bemutatkozott, zavartalanul folytatta:*

*– No persze, persze, te vagy annak a Szentiványinak a fia, akivel a 40-iki pozsonyi diétán együtt rendeztük azt a quadrillt, amelyen Zsófia főhercegnasszony is velünk táncolt!*

*És számlálta tovább a Szentiványiak családfájának összes tagjait, a bámuló és meghatott fürdővendégek előtt. S mindjárt meginvitálta színházi páholyába, ajánlott neki vendéglőt, kávéházat, társaságot és kártyapartiet.(!) Különösen, ha az illető szerette a „nemzeti csöndest”, akkor már azon éjjel a báró vendége lett. Mert bárónk lakása minden éjjelre átalakult kártyabarlanggá.*



Kártyázó, borozgató úri társaság az 1880-as években

*Ő maga is ebből pénzelt, – pedig sohasem játszott, – hanem éberén kibicelt és mikor látta, hogy a bankban már halommal van a bankó, akkor egy kapásra kivette olvasatlanul a vámot. Elsőrangú sipista<sup>3</sup> és alkalomszerzője volt a báró a mulatni vágyó gentry-nek és mágnásainak egyaránt. Ez volt egyetlen ismert keresete és jövedelme. A busuló magyar: gavallér volt és jól fizette a discrét(!) szolgálatot.*

*Éjjelenként tehát komoly kenyérkereset után látott a báró. Nappal pedig csinálta a hű-hót, hangulatot, ismeretségeket és népszerűségeket; ezerfé-*

le tréfával. Valóságos udvari bohóca volt az előkelő fürdőközönségnek.

Hanem a művészetet, – Kisfaludy színházát, – élte végéig lelkesedéssel pártfogolta. Igazi eleven, mozgó reklám-plakát volt az öreg ur. Minden bohóckodó tréfájának az volt a végcélja, hogy a közönséget színházba csodítse vele. Már ebéd alatt a nagyvendéglő éttermében, nagy hangon magasztalta a napi repertoárt. A jó kis vidéki primadonákat és naivákat úgy fel tudta magasztalni, hogy szinte pirultak belé.

– Mi az a Hollósy Kornélia? – Ki az a Jókainé? – kiabálta asztaltársainak nagy hangon. – Nézzétek meg Polgárnét a Nagyapóban, vagy Pajor Emiliát a Szép Helénában és sohasem mentek többé a Nemzeti színházba!

Majd a Gyönyörde alatti kávéház terasza előtt folytatódott a reklámképek bemutatása. Különösen vasárnapokon csinált a jó öreg báró fényes trükköket, az egész vidékről már kora reggel beözönlő falusi nép közvetítésével. Valóságos népiünnepet rendezett a zsufolt kávéházi udvar előtt. Utóbb meg a sétálók közt a parton.

Darázs Miska híres bandájának apró sarjaiból mindig volt készenlétben egy kis koca-bandája. Ezekkel a cigánygyerekekkel kifogyhatatlan volt a produkciója. A hegedülő, klarinétozó purdékkel zsákfutást rendezett a régi színháztól a kávéházig. Amelyik tactus-hiba(!) nélkül előbb ért a célhoz, azé lett az ezüst forint. Huzták is a rajkók még bukfencezés közben is a Schneider Fánit!

Majd egy sajtár savanyúvizet hozatott a kávéház udvara elé, abba dobott egy ezüst forintot és az arácsi, füredi gyermekeknek a rajkókkal versenyezve kellett hátrakötött kézzel, szájukkal kihálászni az ezüst forintot a vízből. Ez persze csak ritkán sikerült, de tömérdek komikus fuldoklási jelenetével és a purdék tüsszögésével órahosszat szórakoztatta a kávéházi közönséget, népet. Utóbb a rajkók mégis kitanulták és az arácsiakkal szövetekezve, előbb kiitták a sajtár vizet és az ezüst forintot valamennyien színházba mentek.

Majd a házmesterek összes szapulósajtárjait és káposztás tunkjait(!) lehordatta a Balatonra és a parti sétálóknak ezekbe rendeztetett rajkóival evező versenyeket. Az iszapos parton úgy bukdácsolnak a cigánygyerekek hordóikkal, mint a szárcsa.

Egyszer meg jön nagy kiabálva a színház körüli bokrosból, utána cipel a fürdőbiztos hajduja egy nagymenykű(!), tele gyapjuzsákot. Botjával hadonászva, szidja a szolgabíró:

– No látjátok ezt a tolvajságot, ilyen hajdút tart a vármegye, meg az a tolvaj szolgabíró! Most fogtam el az erdőben, amint ezt a zsák holmit el akarta lopni.

A rémes kiáltásra persze odacsődül az egész vasárnapi közönség.

– Mutasd, mit akartál lopni te tolvaj? rivall a báró a hajdura és kibontja a hajdu vállán levő gyapjus zsák száját, s hegedülve, klarinétozva potyog ki abból négy apró cigánygyerek. Képzhetni a hatást.

Mi reánk gyermekekre nézve azzal a hatással volt a vig öreg, hogy tüzőn-vizen át követtük. És vitt bennünket a színházba, ha pénzünk nem volt, felültetett bennünket a kakastetőre klakörnek<sup>4</sup>. Mert ő uralta Füreden teljesen a Klakkot és ha intésére nem tomboltunk elég erősen a karzaton, hangosan reánk rivallt és felfenyegtetett prosceniumpáholyából<sup>5</sup>, ezüst gombos fokosával. Az előadásokba is szabad beleszólása volt a bárónak.

Egyszer a „Nagyapó”-t játszották, akinek volt egy bájos, érzelmes unokája Amálie és egy piktor unokaöccse, akik halálig való szerelmet vallottak egymásnak a színen. A legérzelmesebb jelenet közben betoppan a nagyapó és a kezdő piktor öcskőst elnoszintja (!) azzal, hogy majd jöjjön vissza Amáliért akkor, ha külföldi útja után világhírű művészé lesz. Az ifju szégyenkezve távozik. Amálie pedig elájul. A berobbanó Tanti sikoltozva kiabálja, hogy: Doktort, doktort! A nagyapó flegmatikusan odaszól, hogy nem doktor kell ennek, hanem piktor.

Erre Bizay kihajol páholyából és botjával reá mutat az első sorban ülő Angyal doktorra és rekedten süvölti:

– Itt van egy úr, ez mindenről jó lesz! Ez doktor is, piktor is! Persze lett homéri kacaj.

Azóta velem együtt erősen őszbe csavarodott, kedves, jó doktorunkról el is terjedt a hír, hogy a doktorok kitünő piktornak, a piktorok pedig igen jeles doktornak tartják. Én mind a két tulajdonsá-

gát elismerem, mert nekem arcképemet sem festette meg, de még hál' istennek(!) nem is gyógyított!<sup>6</sup>

A Rebus bárónak már a származása is rebus volt. Sokan azt állították róla, hogy ifju korában csodaszép borbély-legény volt. De ez nem igaz. Atyámtól hallottam, hogy a 48-as történeti események idején már ott látta az új korszakot alapozó jurátusok között, a Pilvax- kávéházban. Sőt Petőfi, Jókai, Irinyi és a sok liberális szabadsághős után szónokolni akart egy billiárdasztalról a szabadság ellen, de ebben az óriás erejű, athléta Vasvári Kovács által csattanós módon akadályoztatott meg. Atyámat, a kellemetlen szemtanut, nem is szerette soha.

Állítólag jurista korában az a baleset történt vele, hogy egyetlen bizalmasával, az utolsó, hóbortos Beleznay gróffal, akinek Sancho Pansája volt, mámorosan érkeztek meg egy farsangi reggel a gróf fiakkerén a Váci-utcai Korona-kávéház elé és amidőn a fiakkeros a báró úr borraivalóban való szűkkeblüségére példálózott, oly dühbe jött Bizay, hogy ezüst fokosával fejbe kólintotta a fiakkerost, aki holtan esett lovai közé. Ezért üldözték is őt, de elmenekült. Utóbb külföldről visszatérve, mégis elfogták és állítólag egyetlen bizalmasa: Beleznay gróf, amidőn ablakából látta, hogy a cserepárok(!) kísérik az ő kebelbarátját, odakiáltott volna a panduroknak, hogy kötözzétek meg, vasban tartásatok, jó mélyre tegyétek, mert az egy nagyon veszedelmes ember!

De sohasem lett belőle más veszedelem, mint-hogy bárónk, aki Bizay nevét úgy irta, hogy azt mindenki Báró Zaynak olvassa, soha; de soha senkinek nem fizetett! Vendég volt egész életén át, nemcsak uri házaknál, hanem vendéglőkben, éttermekben, kávéházakban is.

Nyáron Füreden potyázta át a szezon, ahol vendéglőseink örömmel vendégelték a csöditő, szórakoztató világfit. Kétszobás lakása pedig ott volt a Nagyvendéglő földszintjén, a posta és a szolgabíró lakása mellett, a többi ingyenes kvartélyok között.

Télen pedig Pesten, a Nemzeti-szállodában lakott, a Vadászkiirtben ebédelt, az Angol királynénál vacsorázott és a Korona-kávéházban reggelizett, feketézett és uzsonázott, mindenütt nagy urasan, grátis. Egyszer a Váci-utcai Korona-kávéház új bérlőjének terhére vált a sok potyázás és csak kissé késedelmesebben szolgáltatotta ki a bárót. Erre

Bizay zsebetett egy darab kávéházi kuglófot és fogott egy svábbogarát. A kuglófot és a svábot szépen hosszában végighasítva, a négy darabot szép szabályosan összeillesztette, zsebetette és kiállt kora reggel a Váci- és Korona-utca sarkára. S aki csak a kávéház felé közelített, mindenkinek megmutatta a leletet, amelyet szerinte uzsonna kávéja mellé szerviroztak neki. Az elrévült kávé harmadnapra görnyedezve ment bárónkhoz, hogy foglalja el karosszékét a nagy ovális Bizay asztalnál. Ott is ült az öreg mindhalálíg.

Utolsó éveiben, amikor hanggal és tényekkel nem győzte leróni tartozását, mindenkinek végrendeletével fizetett. A doktoroknak, gyógyszerészeknek, vendéglősöknek és az öreg Kollernek rekedt hangon sugta, hogy megemlékezett róluk végrendeletében. Még engem is biztatott fiatal ügyvédbojtár koromban, hogy: „Öcsém, te leszel a végrendeletem végrehajtója”!

Csodálatosan tudta kendőzni, piperézni magát, még ekkor is! Dus, fekete parókáit a borbély minden reggel felsütötte, vastag bajuszát fényes feketére művészileg subickolva. És a mellény, gallér, plastron hófehéren tündökölt, épügy az eziüstsarkantyus lakkcsizma, mindhalálíg.

Elmulása összeesik Füred régi földesurának: Simon Zsigmondnak és hű munkatársának, az öreg Écsy Lászlónak az elmúltával. Mintha csak érezte volna, hogy az új rendszer, az új emberek légkörében őneki már nincs mit keresni. Écsy igazgató nyugalomba vonulásának tavaszán már nem érkezett meg az öreg szezonnyitó fecske. Elköltözött a „rég nemzet” után, amelynek oly sok vidám napokat szerzett, kifogyhatatlan mókáival és adomáival.

Utolsó rebus volt bárónknál hagyatéka és végrendelete. Végrendeletét soha senki nem látta, pedig vagyonának is kellett maradni, mert ékkövei, ékszerei, amelyeket haláláig hordott, magukban is egész kis vagyont képviseltek.”

Jegyzetek:

1. Katona Csaba: A „nemzet bárója”, aki már életében legenda lett. = Győri tanulmányok. Győr. 2002. 35-46. p.
2. Dr. Vadnay Béla: „A nemzet bárója”. = Balatonfüred. 1911. június 18. 6. sz. 1-3. p.
3. Hamis kártyajátékos
4. klakór: fizetett tapsoló
5. a színpadhoz legközelebb eső páholy
6. Dr. Engel (Angyal) Gyula fürdőorvos (1844–1911)

M . . . . . kynéhoz,

Szabadka leikes hölgyei egyikéhez.

I.

Mint angyal őrsz a zongoránál  
S belőle dalvirág fakad,  
A lélek égbe száll e dallal  
Mely szívből árad a szívre hat.

Nem jég hideg művész a játszó,  
— Kínél fogya szív és kebel —  
Szép leikéd átömlő dalodba,  
Érző szív az, mi benne ver.

Föllelkessül, ha zongorádon  
Romegye fut fehér kezed,  
S mely a honért sir és zokog fel  
A bánatot átérezed.

Erért hat e dal oly igédön  
Erért hívól — ragad — hevit . . .  
Most könnyeket fekszt szemünkből,  
Majd lángra gyujt és lelkesít.

Hadd zengjen a dal zongorádból —  
Én elbűvölve hallgatom,  
Föllelkessül a szív — a lélek  
Ha elmereng e hangokon.

Az éj — mi szent honunkra szállt le —  
Még most is a hazán lebeg . . .  
A honi szív megtört alatta —  
Erért vagyok levert, beteg.

Hadd zengjen a dal zongorádon,  
Hadd zengjen ott a szebb jövő —  
S beteg szívembe vissza száll még  
Az éltető hit eke erő.

Ki felnővelt: a jó anyával  
Négy kézre hogyha játszatok:  
Lenéznek a magas egékből  
Az elbűvölt szent angyalok.

A dal varázshatalma által  
Bűvölve van az égi kar,  
S dicsőfénytől át ölelve tün föl  
A menny szőlőtte a magyar.

S téged nemcs hölgy! elfogadnak  
Testvérül a szent angyalok —  
Imára rendeznek az égben  
A mennyei dicső karok.

Imájok így zeng: „Óh nagy Isten  
Védő a magyart, ne hagyd el őt!  
Remek műved a földön e nép —  
Deríts reá dicsőbb jövőt.

Dicsőn megállt a próbátüzben —  
A bűl öröm hadd váltsa fel . . .  
Deríts reá oly szép jövőndöt  
Mint e hős nép érdemel.

II.

A vész üvöltés zúgott szép hazánkban,  
Dicső csatákban vérzett nemzetem,  
A hír s dicsőség napja ránk sugárzott  
A vértől ázott harcai tereken.  
Jogért csatáztunk, hogy: ha Isten képe  
Az ember, — e kép rajta ott legyen!  
S a szent szabadság Istenhez zengjen.  
A hálaének völgyön és hegyen.

Szabadka ott volt a dicső csatákban  
Ő is csatába szállt a szent jogért —  
Vetők fogá jól a csapat, mit odát  
Ellenünk a hős nép szívéré mért.  
A harcra dobóban omka drága vér  
A sorcsapásban meg nem változott  
Vészek között is hű volt nemzetünk hős  
S a hon javáért küzden áldozott

Igán fogtak . . . óh de szellemünket  
Nem verhetlék le, ez szabad maradt . . .  
Leverre volt a nép — s a győztesekre  
Hős szellemével vitt erős hadat  
Szellemcsatára hívta ellonót föl  
A lelki téren folyt a küzdelem . . .  
S legyőzve lett a nyers erő e téren,  
Hol a háber csak a jogért terem.

S szabadka ott volt e dicső csatákban  
Részt vett ezekben hősi szelleme —  
A lelki fenség fegyverével harcolt  
Hogy a küzdelem ezzel verje le.  
Jól tudta hogy: ha hű leand magához,  
Isten se hagyja veszni a magyart . . .  
Szabadka hű volt, s törve van bilincstünk —  
A mely lákólva tartott anyj kart,

Megyőzve lett a harcra, a győztesekre  
A szent szabadság napja földerül,  
S szabadka népe sívra lesz a honban  
Míg lesz magyar — ki a jogért hevit.  
A szent csatában nem csak ők vívának  
— Velők rivolt hős népünk szelleme,  
De érdemők, hogy együtt harcolóknak  
S szólórvan lett a honnak éjjele.

Míg lesz magyar szív a magyar hazában  
S a „hon” nevére lángol a kebel:  
Szabadka addig oly elismerést nyer  
Mint e népiöl joggal érdemel.  
Önérdemének szép virágból lúx  
Elismeréstül a magyar füzért —  
Füzért a népek, a ki élni halni  
Készen csaták a szent jogért s honért.

III.

Légy üdvözölve szép magyar hazánkban  
Tudórvideke: bájos Füred!  
Légy üdvözölve nemzetem virág  
S Füzrednek éke: belkes hölgyesereg!  
Légy üdvözölve hölgy! kihen dalom száll  
Ki lelkesül és lelkesítő határ —  
Ki rendületlen állsz meg a viharban  
S a vész ódon is hű magyar maradt.

Szabadka népe lángol a házáért  
— S mert lángol a nép: nem jegenül tagy.  
A szép, dicső a nagy lelkesítő határ —  
S te a nemzet nép hű leánya vagy.  
Föllelkessül várta dicsőbb jövőden,  
Nem ver le téged a szél jelen . . .  
Eszel az éj, de csüggedést nem ismeresz,  
S hiszed, — hogy a nap újra megjelen.

Óh mily dicső lesz, hogy ha szép egünkön  
A szent szabadság napja fölszengy!  
Órák Te akkor, s a föld angyalával  
Együtt örülnek a szent angyalok.  
A menny urához hálaénekekkel  
A föld s az ég majd együtt zengedes  
Fajtaédésünk Husvétünnapjében,  
Mely győztedjelmünk szent ünnepe lesz.

Ha ránk deríti Istenünk kegyelme  
E várva várt magasztos ünnepet  
Ha új erőben rendületlen állunk  
S hazánk felett az égi úv lebeg:  
En nem felüdök ol nemzet hölgy téged —  
Megőriz leikem szent emlékedet  
Oly honleányt, ki lelkesíteni képes  
A hű magyarnak leike nem feled.

Fap Gabur.